

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 6ης Νοεμβρίου 2014¹

Υπόθεση C-564/13 P

**Planet AE Ανώνυμη Εταιρεία Παροχής Συμβουλευτικών Υπηρεσιών
κατά**

Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Αίτηση αναίρεσως — Άρθρο 272 ΣΛΕΕ — Ρήτρα διαιτησίας — Αναγνωριστική αγωγή —
Έννομο συμφέρον»

I – Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση αναίρεση κατά διατάξεως του Γενικού Δικαστηρίου² (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη) θέτει κυρίως δικονομικά ζητήματα μεγάλης πρακτικής σημασίας.
2. Το καίριο ζήτημα εν προκειμένω είναι εάν και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, υπό ποιες προϋποθέσεις επιτρέπεται η άσκηση αναγνωριστικής αγωγής ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης, όταν αυτά είναι, δυνάμει ρήτρας διαιτησίας κατά το άρθρο 272 ΣΛΕΕ, αρμόδια να εκδικάζουν διαφορές μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και μιας ιδιωτικής επιχείρησης.

II – Το ιστορικό της διαφοράς και η αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη

3. Η αναιρεσείουσα, ελληνική επιχείρηση, εισέπραττε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο πλαίσιο εκτελέσεως τριών συμβάσεων έργου (Ontology enabled E-Gov Service Configuration [ONTOGOV], Fostering self-adaptive e-government service improvement using semantic technologies [FIT] και Risk Assessment for Customs in Western Balkans [RACWeb]), διάφορα χρηματικά ποσά.
4. Η εκτέλεση των έργων και η καταβολή των εν λόγω ποσών απέρρεαν από συμβάσεις που είχαν συναφθεί μεταξύ της αναιρεσείουσας και της Επιτροπής. Οι αντισυμβαλλόμενοι είχαν ορίσει ως εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβάσεις το βελγικό δίκαιο. Στις εν λόγω συμβάσεις είχε προβλεφθεί ότι η Επιτροπή θα βαρυνόταν με συγκεκριμένες επιλέξιμες δαπάνες της αναιρεσείουσας κατόπιν προσκομίσεως των απαραίτητων δικαιολογητικών. Η διενέργεια μεταγενέστερου ελέγχου από την Επιτροπή σχετικά με το κατά πόσον τα χρηματικά ποσά καταβλήθηκαν πράγματι ως επιλέξιμες δαπάνες αποτελούσε ρητό όρο της συμβάσεως.
5. Για την εκδίκαση διαφορών όσον αφορά το κύρος, την εφαρμογή ή την ερμηνεία των εν λόγω συμβάσεων ήταν αρμόδια, δυνάμει σχετικών ρητρών διαιτησίας, τα δικαστήρια της Ένωσης.

¹ — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

² — Διάταξη Planet κατά Επιτροπής (T-489/12, EU:T:2013:496).

6. Μετά την περάτωση των έργων, εταιρία εξωτερικού ελέγχου διενήργησε κατά το έτος 2008 για λογαριασμό της Επιτροπής, σύμφωνα με τους όρους της συμβάσεως, έλεγχο για να διαπιστωθεί εάν οι προβληθείσες από την αναιρεσείουσα δαπάνες αποτελούσαν πράγματι επιλέξιμες δαπάνες, οπότε η Επιτροπή θα θεωρούσε ότι η καταβολή τους έγινε με νόμιμη αιτία. Στο πλαίσιο του ανωτέρω ελέγχου αμφισβητήθηκε από τον ελεγκτή κατά πόσον όλες οι καταβολές έγιναν με νόμιμη αιτία. Ειδικότερα διαπιστώθηκε ότι για τα έργα απασχολήθηκαν εκτενώς υψηλόβαθμα στελέχη της αναιρεσείουσας (με καταβολή ιδιαίτερα υψηλών αμοιβών). Η επί σειρά ετών —μέχρι τον Μάιο του 2012— ανταλλαγή απόψεων μεταξύ της αναιρεσείουσας και του αρμόδιου τμήματος εξωτερικού ελέγχου της Επιτροπής δεν κατέληξε σε συμφωνία σχετικά με την επιλεξιμότητα συνολικού ποσού ύψους 547 653,42 ευρώ (στο εξής: επίμαχες δαπάνες)³.

7. Μολονότι η Επιτροπή επέδειξε προθυμία για τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο αναζήτησως εξωδικαστικής επιλύσεως της διαφοράς⁴ και δεν είχε ακόμη απευθύνει στην αναιρεσείουσα αίτημα επιστροφής δαπανών, η τελευταία άσκησε τον Νοέμβριο του 2012 ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου αγωγή με αίτημα να αναγνωρισθεί ότι η Επιτροπή, απορρίπτοντας τις επίμαχες δαπάνες, αθέτησε τις συμβατικές της υποχρεώσεις και περαιτέρω ότι οι εν λόγω δαπάνες ήταν επιλέξιμες και δεν έπρεπε να επιστραφούν⁵. Η αναιρεσείουσα στήριξε την αγωγή της στα άρθρα 272 ΣΛΕΕ και 340 ΣΛΕΕ.

8. Η Επιτροπή προέβαλε κατά της εν λόγω αγωγής ένσταση απαραδέκτου.

9. Με την αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη έγιναν κατ' ουσίαν δεκτοί οι ισχυρισμοί της Επιτροπής και απορρίφθηκε ως απαράδεκτη η αγωγή της αναιρεσείουσας. Ενόσω η Επιτροπή δεν είχε απευθύνει ακόμη στην αναιρεσείουσα αίτημα επιστροφής των δαπανών, ήταν υποθετικό το ερώτημα εάν η τελευταία έχει υποστεί ζημία. Συνεπώς, δεν υπήρχε επαρκώς προσδιορισμένο και ενεστώς έννομο συμφέρον προς άσκηση της αγωγής⁶.

III – Αίτηση αναιρέσεως

10. Η αναιρεσείουσα βάλλει κατά της αναιρεσιβαλλομένης διατάξεως και υποστηρίζει κατ' ουσίαν ότι το έννομο συμφέρον προς άσκηση αναγνωριστικής αγωγής υφίσταται ακόμη και πριν τη διατύπωση από την Επιτροπή συγκεκριμένου αιτήματος επιστροφής. Κατά την αναιρεσείουσα, η Επιτροπή έχει αγνοήσει επανειλημμένως τα επιχειρήματά της σχετικά με τις επίμαχες δαπάνες. Εκκρεμεί ακόμη το ζήτημα εάν η αναιρεσείουσα μπορεί να κρατήσει οριστικά τα επίμαχα ποσά. Η αβεβαιότητα που προκύπτει από τα ανωτέρω συνεπάγεται συγκεκριμένη και ενεστώσα περιουσιακή βλάβη της. Επομένως, η αγωγή της με αίτημα να αναγνωρισθεί μια συμβατική αξίωση είναι παραδεκτή⁷.

11. Αντιθέτως, η Επιτροπή εκτιμά ότι η αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη δεν ενέχει νομικά σφάλματα και ζητεί την απόρριψη της αναιρέσεως.

3 — Αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη (σκέψεις 7 έως 22).

4 — Αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη (σκέψεις 39 και 40).

5 — Αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη (σκέψεις 23 έως 27) η αναιρεσείουσα ζήτησε πρωτοδίκως, κατά λέξη, «να αναγνωρισθεί ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, απορρίπτοντας τις δαπάνες προσωπικού για τα υψηλόβαθμα στελέχη της ενάγουσας, παραβίασε τις συμβάσεις ONTOGOV, FIT και RACWeb και ότι, επομένως, οι υποβληθείσες στην Επιτροπή δαπάνες για τα υψηλόβαθμα στελέχη της ενάγουσας βάσει των εν λόγω συμβάσεων, συνολικού ύψους 547 653,42 ευρώ, είναι επιλέξιμες και δεν πρέπει να επιστραφούν από την ενάγουσα στην Επιτροπή».

6 — Αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη (σκέψεις 44 έως 50).

7 — Δικόγραφο αιτήσεως αναιρέσεως (σημεία 14 έως 16).

IV – Νομική εκτίμηση

12. Η υπό κρίση υπόθεση οδηγεί το Δικαστήριο σε νέα νομικά πεδία. Δύο είναι τα ερωτήματα στα οποία πρέπει να δοθεί απάντηση: πρώτον, κατά πόσον είναι επιτρεπτή η άσκηση αναγνωριστικής αγωγής στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 272 ΣΛΕΕ και, δεύτερον, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, εάν υπό προϋποθέσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως μπορεί να συναχθεί επαρκές έννομο συμφέρον του αναιρεσείοντος. Κατά την εξέταση των δύο ερωτημάτων είναι σημαντικό να προσδιοριστεί το εφαρμοστέο δίκαιο που διέπει το επιτρεπτό και τις προϋποθέσεις παραδεκτού μιας αναγνωριστικής αγωγής.

A – Χαρακτηρισμός του πρωτοδίκως υποβληθέντος αιτήματος ως αναγνωριστικού

13. Ωστόσο, πρέπει καταρχάς να διευκρινιστεί εάν το αίτημα παροχής έννομης προστασίας της αναιρεσείουσας μπορεί να χαρακτηριστεί ως αναγνωριστική αγωγή.

14. Αφορμή για το εν λόγω ερώτημα αποτελεί, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι η αναιρεσείουσα στήριξε πρωτοδίκως το αίτημα της αγωγής της «να αναγνωρισθεί ότι [...] οι [...] δαπάνες προσωπικού για τα υψηλόβαθμα στελέχη [...] είναι επιλέξιμες και δεν πρέπει να επιστραφούν [...] στην Επιτροπή» όχι μόνο στο άρθρο 272 ΣΛΕΕ, αλλά επιπλέον στο άρθρο 340, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ⁸, πράγμα που εκ πρώτης όψεως δίνει την εντύπωση ότι η αίτησή της αποτελεί αγωγή αποζημιώσεως και, ως εκ τούτου, πρόκειται για καταψηφιστική αγωγή.

15. Η Επιτροπή υποστήριξε σχετικά ότι το αγωγικό αίτημα αποσκοπεί εντέλει στη μη επιστροφή των καταβληθέντων και, επομένως, σε αποτέλεσμα που επιτυγχάνεται συνήθως με την άσκηση καταψηφιστικής αγωγής. Ως εκ τούτου, το αγωγικό αίτημα πρέπει να θεωρηθεί καταψηφιστικό.

16. Ωστόσο, ο εν λόγω ισχυρισμός δεν πείθει, εκ του απλού γεγονότος ότι το αγωγικό αίτημα, κατόπιν λογικής ερμηνείας των αιτήσεων, στην οποία υποχρεούται να προβαίνει ο δικαστής της Ένωσης⁹, δεν αποσκοπεί ακριβώς στην εκπλήρωση μιας παροχής εκ μέρους της Επιτροπής, αλλά, αντιθέτως, στην έκδοση δικαστικής αποφάσεως, με την οποία ζητείται να αναγνωρισθεί ότι *ήδη διενεργηθείσες πληρωμές* έγιναν με νόμιμη αιτία. Η αναιρεσείουσα δεν ζητεί να υποχρεωθεί η Επιτροπή σε πράξη ή παράλειψη, αλλά, κατά παραδοχή της ίδιας της Επιτροπής, να αναγνωρισθεί εντέλει δικαστικά ότι δικαιούται να κρατήσει τα καταβληθέντα από την Επιτροπή ποσά. Ως εκ τούτου, αντικείμενο της διαφοράς είναι η δικαστική εκτίμηση των έννομων σχέσεων μεταξύ των διαδίκων, υπό το πρίσμα του ζητήματος κατά πόσον από τις εν λόγω σχέσεις απορρέουν αξιώσεις της Επιτροπής προς επιστροφή των καταβληθέντων. Συναφώς, η αναιρεσείουσα ζητεί να αναγνωρισθεί ότι δεν υφίστανται αξιώσεις επιστροφής των καταβληθέντων.

17. Αυτού του είδους η αγωγή δεν θεωρείται καταψηφιστική, αλλά (αρνητική) αναγνωριστική, της οποίας το επιτρεπτό και οι προϋποθέσεις παραδεκτού εξετάζονται στη συνέχεια στο πλαίσιο του άρθρου 272 ΣΛΕΕ.

B – Το επιτρεπτό της ασκήσεως αναγνωριστικής αγωγής στο πλαίσιο του άρθρου 272 ΣΛΕΕ

18. Η αναίρεση μπορεί να επιτραπεί μόνον εφόσον, στο πλαίσιο του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, τα δικαστήρια της Ένωσης μπορούν να επιληφθούν αγωγών με αναγνωριστικό αίτημα. Ως εκ τούτου, πρέπει καταρχήν να δοθεί απάντηση στο εν λόγω ερώτημα.

8 — Βλ. σημείο 1 του δικογράφου της αγωγής.

9 — Βλ., συναφώς, διάταξη Verein Deutsche Sprache κατά Συμβουλίου (C-93/11 P, EU:C:2011:429, σκέψη 18).

1. Το άρθρο 272 ΣΛΕΕ ως ιδιόμορφος κανόνας περί δικαιοδοσίας

19. Όσον αφορά τα ένδικα βοηθήματα που προβλέπονται από ρήτρα διαιτησίας, ούτε στο άρθρο 272 ΣΛΕΕ αλλά ούτε στους διαδικαστικούς κανόνες των δικαστηρίων της Ένωσης περιέχεται εξαντλητικός κατάλογος των μέσων παροχής έννομης προστασίας. Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι το επιτρεπτό της αναγνωριστικής αγωγής δεν προβλέπεται ως θετικό δίκαιο δεν μπορεί να σημαίνει ότι αυτή αποκλείεται γενικώς.

20. Στην πραγματικότητα συμβαίνει το αντίθετο: εάν το άρθρο 272 ΣΛΕΕ αφήνει στους διαδίκους την πρωτοβουλία να προσφεύγουν στα δικαστήρια της Ένωσης για την επίλυση των διαφορών τους, τότε τα εν λόγω δικαστήρια πρέπει να είναι καταρχήν αρμόδια να αποφαινόμενα επί όλων των αιτημάτων που υποβάλλονται στο πλαίσιο αυτών των διαφορών. Σε αυτά περιλαμβάνονται και τα τυχόν υποβαλλόμενα αναγνωριστικά αιτήματα¹⁰. Τούτο απορρέει από την αρχή της παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που διατυπώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

21. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, στη νομολογία (ιδίως του Γενικού Δικαστηρίου) περιλαμβάνονται αποφάσεις οι οποίες, χωρίς να αντιμετωπίζουν ειδικώς το ζήτημα του επιτρεπτού της αναγνωριστικής αγωγής, δεν απέρριψαν ως απαράδεκτα αναγνωριστικά αιτήματα *δυνάμει ρητρών*, αλλά αντιθέτως έκριναν τη διαφορά επί της ουσίας¹¹.

22. Το γεγονός ότι τα δικαστήρια της Ένωσης, σε περιπτώσεις *εκτός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 272 ΣΛΕΕ*, δεν αποφάνθηκαν επί των αναγνωριστικών αιτημάτων, ως «μη υπαγόμενων σε κανένα από τα μέσα παροχής έννομης προστασίας, για τα οποία είναι αρμόδιο το Δικαστήριο»¹², δεν έρχεται σε αντίθεση με τα ανωτέρω. Τούτο διότι, ενώ η Συνθήκη ΛΕΕ ρυθμίζει παραδείγματος χάριν εξαντλητικώς τα επιλέξιμα μέσα παροχής έννομης προστασίας στη σχέση των οργάνων προς τα κράτη μέλη¹³, τούτο δεν ισχύει ως προς τις ρήτρες διαιτησίας. Το άρθρο 272 ΣΛΕΕ θέτει αντιθέτως έναν γενικό κανόνα, ο οποίος επιτρέπει την προσφυγή στα δικαστήρια της Ένωσης *δυνάμει ρητρών* διαιτησίας που συνήφθησαν στο πλαίσιο της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως, σχετικά με διαφορές που αφορούν «δημοσίου [...] ή ιδιωτικού δικαίου» συμβάσεις που δεν προσδιορίζονται περαιτέρω ως προς το περιεχόμενό τους. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, ουδόλως μπορεί να προβλεφθεί εκ των προτέρων, σε αντίθεση με το θεσμικό δίκαιο της Ένωσης, ποια αιτήματα παροχής έννομης προστασίας θα μπορούσαν να υποβληθούν προς κρίση ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης βάσει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ. Βέβαιο είναι μόνον ότι τα εν λόγω δικαστήρια οφείλουν να παρέχουν στους διαδίκους ολοκληρωμένη και αποτελεσματική έννομη προστασία, δεδομένου ότι, κατά το άρθρο 272 ΣΛΕΕ, είναι «αρμόδια να λαμβάνουν αποφάσεις *δυνάμει ρήτρας διαιτησίας*». Εάν τούτο περιλαμβάνει στη συγκεκριμένη περίπτωση και αναγνωριστικό αίτημα, τότε τα δικαστήρια της Ένωσης οφείλουν να αποφανθούν και επ' αυτού, χωρίς να μπορούν, στο πλαίσιο του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, να κηρύξουν εαυτά αναρμόδια, επικαλούμενα ότι η αναγνωριστική αγωγή δεν ρυθμίζεται ως θετικό δίκαιο (ή με αναφορά στο μη επιτρεπτό της ασκήσεώς της σε άλλους τομείς του δικαίου της Ένωσης).

23. Παραμένει ακόμη αναπάντητο το ερώτημα κατά πόσον οι προϋποθέσεις παραδεκτού μιας επιτρεπτής, καταρχήν, αναγνωριστικής αγωγής πρέπει να κρίνονται αυτόνομα κατά το δίκαιο της Ένωσης ή κατά το δίκαιο που διέπει τη σύμβαση (κατά κανόνα το εθνικό δίκαιο).

10 — Ομοίως το υπό κρίση αίτημα, το οποίο αφορά την εκτέλεση των επίδικων συμβάσεων και, κατά συνέπεια, εμπίπτει στην προμνησθείσα στο σημείο 5 ρήτρα διαιτησίας.

11 — Βλ., ενδεικτικά, αποφάσεις ELE.SIA κατά Επιτροπής (T-312/10, EU:T:2012:512, σκέψη 58) και EMA κατά Επιτροπής (T-116/11, EU:T:2013:634, σκέψη 64).

12 — Διάταξη Ιταλία κατά Επιτροπής (C-224/03, EU:C:2003:658, σκέψη 21), η οποία αφορούσε αίτημα της Ιταλικής Δημοκρατίας να αναγνωριστεί ότι η Επιτροπή δεν ήταν αρμόδια για τη λήψη ορισμένων μέτρων· βλ., περαιτέρω, επί αναγνωριστικών αιτημάτων στον τομέα του υπαλληλικού δικαίου, απόφαση Jaenicke Cendoya κατά Επιτροπής (108/88, EU:C:1989:325, σκέψεις 8 και 9).

13 — Διάταξη Ιταλία κατά Επιτροπής (EU:C:2003:658, σκέψη 21).

2. Κριτήριο ελέγχου των προϋποθέσεων παραδεκτού της αναγνωριστικής αγωγής στο πλαίσιο του άρθρου 272 ΣΛΕΕ

24. Τρεις λόγοι συνηγορούν υπέρ της αυτόνομης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

α) Η σημασία του *lex fori* για το παραδεκτό μιας μορφής έννομης προστασίας¹⁴

25. Πρώτον, το ζήτημα σχετικά με το επιτρεπτό και τις προϋποθέσεις παραδεκτού του μέσου παροχής έννομης προστασίας είναι από τη φύση του αναπόσπαστο τμήμα του δικονομικού δικαίου —και, ως εκ τούτου, δεν διέπεται από το εφαρμοστέο δίκαιο της συμβάσεως, αλλά αντιθέτως από τους οικείους δικονομικούς κανόνες που ισχύουν για το επιληφθέν δικαστήριο (εν προκειμένω: κανόνες του δικαίου της Ένωσης). Συνεπώς, στην περίπτωση του άρθρου 272 ΣΛΕΕ θα έπρεπε να εφαρμοστεί το δίκαιο της Ένωσης, τρόπον τινά ως *lex fori*, σχετικά με το ζήτημα του επιτρεπτού μιας αναγνωριστικής αγωγής και τις προϋποθέσεις παραδεκτού αυτής.

26. Η εν λόγω προσέγγιση —πλην διόλου πειστικών εξαιρέσεων¹⁵— φαίνεται να ευθυγραμμίζεται με τη νομική θεωρία και την πρακτική των εθνικών δικαστηρίων. Η ανάγκη παροχής έννομης προστασίας θεωρείται κατά βάση τμήμα του δικαιώματος προσβάσεως στη δικαιοσύνη, το οποίο δεν μπορεί να εξαρτάται από το εφαρμοστέο δίκαιο. Συνεπώς, το παραδεκτό μιας μορφής έννομης προστασίας, όπως είναι η αναγνωριστική αγωγή, διέπεται από το *lex fori*¹⁶.

27. Διαφορετικά ωστόσο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί το ζήτημα κατά πόσον, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ένας διάδικος, βάσει μιας *ractum de non retendo*, συναπτόμενης στο πλαίσιο της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως, δεν επιτρέπεται να ασκήσει ένα κατά βάση επιτρεπτό ένδικο βοήθημα, καθώς και από ποιο δίκαιο διέπεται η εγκυρότητα μιας τέτοιας συμφωνίας. Βάσιμοι λόγοι συνηγορούν, εν προκειμένω, υπέρ της παραπομπής στο *lex causae* και όχι στο *lex fori* της σχετικής απαιτήσεως. Το εν λόγω ζήτημα, ωστόσο, δεν αποτελεί αντικείμενο της υπό κρίση ένδικης διαφοράς και, συνεπώς, δεν απαιτείται να εξεταστεί.

β) Αυτονομία και ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης

28. Δεύτερον, η αρχή της αυτονομίας και η αρχή της ενιαίας εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης συνηγορούν υπέρ μιας λύσεως στο πλαίσιο της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης.

29. Η παραπομπή στο εκάστοτε δίκαιο που διέπει τη σύμβαση και έχει συμφωνηθεί για τη συγκεκριμένη διαφορά θα είχε ως συνέπεια μια αποσπασματική εφαρμογή του δικαίου από τα δικαστήρια της Ένωσης: ανάλογα με το δίκαιο που επιλέγεται από τους διαδίκους —το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει και στην εφαρμογή της νομοθεσίας μιας τρίτης χώρας— η αναγνωριστική αγωγή άλλοτε θα ήταν παραδεκτή, άλλοτε απαράδεκτη, και η διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης σχετικά με το σημαντικό αυτό ζήτημα θα εξηρτάτο από διαρκώς μεταβαλλόμενες θεωρήσεις της εθνικής νομοθεσίας. Μια τέτοια λύση (βασιζόμενη τελικά στην επιλογή ακριβώς του εφαρμοστέου δικαίου που τελεί στη διάθεση των διαδίκων)¹⁷ θα ήταν, κατά τα λοιπά, ασυμβίβαστη με τη βασική ιδέα ότι η διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης δεν επαφίεται στη διάθεση των διαδίκων.

14 — Βλ., συναφώς, Dasser, F., «Feststellungsinteresse in internationalen Verhältnissen», Jusletter της 29ης Σεπτεμβρίου 2003, σημεία 16-18 το εν λόγω άρθρο είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο, στην ιστοσελίδα <http://www.homburger.ch/fileadmin/publications/FESTSTLL.pdf>.

15 — Ως προς την αποκλίνουσα άποψη ορισμένων ελβετικών δικαστηρίων που θέτουν ως βάση το *lex causae*, χωρίς πάντως αναφορές στο δίκαιο της Ένωσης, βλ. κριτική σημείωση του Dasser (ανωτέρω υποσημείωση 14).

16 — Βλ., παραδείγματος χάριν, Schack, H., *Internationales Zivilverfahrensrecht*, 6η έκδοση, C. H. Beck, Μόναχο 2014, σημείο 591 με περαιτέρω παραπομπές.

17 — Ως προς τον υποχρεωτικό χαρακτήρα των προθεσμιών ασκήσεως προσφυγών, βλ. ενδεικτικά διάταξη *Micsa* (C-573/10, EU:C:2011:479, σκέψη 47).

30. Επιπλέον, το ζήτημα του παραδεκτού, εάν αυτό επρόκειτο να κριθεί κατά το εθνικό δίκαιο, θα οδηγούσε από πρακτική άποψη σε προβλήματα κατά τη διαπίστωση και την αξιολόγηση της εκάστοτε οικείας νομικής καταστάσεως¹⁸ και, κατά τα λοιπά, σε περίπτωση που η εκτίμηση αυτή του Γενικού Δικαστηρίου θα προσβαλλόταν με αναίρεση, θα προσέκρουε στο άρθρο 58 του Οργανισμού του Δικαστηρίου.

31. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, μόνο το δίκαιο της Ένωσης μπορεί καταρχήν να ελεγχθεί αναίρετικά από το Δικαστήριο. Ως εκ τούτου, εάν το Δικαστήριο αποστερούνταν της δυνατότητας να εξετάσει πλήρως κατά πόσον το εθνικό δίκαιο δεν εφαρμόστηκε σωστά στον πρώτο βαθμό —ως προς τις προϋποθέσεις παραδεκτού της αναγνωριστικής αγωγής—¹⁹, θα υπήρχε κενό στην παροχή έννομης προστασίας, η ανοχή του οποίου δεν θα ανταποκρινόταν στην έννοια της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο εκτιμά ότι εφαρμοστέο στην προκείμενη υπόθεση είναι, ως προς τις προϋποθέσεις του παραδεκτού της αναγνωριστικής αγωγής, το εθνικό δίκαιο της *lex causae*, τότε θα πρέπει να λάβει υπόψη τον ανωτέρω προβληματισμό.

32. Είναι βεβαίως αληθές ότι το Δικαστήριο έχει δείξει διατεθειμένο —ακριβώς στο πλαίσιο διαδικασίας που αφορά ρήτρα διαιτησίας, χωρίς όμως ρητή αναφορά στο ζήτημα της εφαρμογής εθνικού δικαίου κατά την αναίρετική δίκη και χωρίς να αμβλύνει συναφώς την προκύπτουσα δυσαρμονία με την απόφαση Edwin κατά ΓΕΕΑ²⁰— να προβεί, αντίθετα προς το γράμμα του άρθρου 58 του Οργανισμού, σε αναίρετικό έλεγχο των εγγενώς εθνικών διατάξεων *ουσιαστικού δικαίου* που είναι εφαρμοστέες στη σύμβαση²¹. Υπέρ της προσεγγίσεως αυτής πιθανόν να συνηγορούν η ιδιαίτερη θέση που κατέχει το άρθρο 272 ΣΛΕΕ εντός του συστήματος των κανόνων της Συνθήκης ΛΕΕ που ρυθμίζουν την αρμοδιότητα, καθώς και η αρχή της αποτελεσματικής έννομης προστασίας. Εντούτοις, η εν λόγω ευχέρεια δεν πρέπει να φτάσει μέχρι σημείου οι διάδικοι, πέραν της επιλογής του δικαίου που διέπει τη σύμβαση, να μπορούν να καθορίσουν *επιπλέον το δικονομικό δίκαιο* που ισχύει για τα δικαστήρια της Ένωσης. Τούτο διότι η αυτόνομη και ομοιόμορφη εντός της Ένωσης δομή του εν λόγω δικαίου εκφεύγει παντελώς των ορίων της ιδιωτικής βουλήσεως.

33. Εάν, στο πλαίσιο ρήτρας διαιτησίας, επαφιόταν στην ιδιωτική πρωτοβουλία ακόμη και το ζήτημα της διαδικασίας ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης, *μέσω* της δυνατότητας επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου, θα άνοιγε το κουτί της Πανδώρας. Εάν, δηλαδή, γινόταν δεκτό ότι το παραδεκτό της αγωγής εξαρτάται από το δίκαιο που επέλεξαν οι διάδικοι και επομένως σε τελική ανάλυση, από τη βούλησή τους, θα ήταν λογικό να θεωρηθεί ότι, ομοίως, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, η βούληση των διαδίκων είναι αυτή που καθορίζει το σύνολο των διαδικαστικών ζητημάτων, όπως τη σύνθεση του δικαστικού σχηματισμού ή την εξέλιξη της δίκης. Τούτο δεν θα ήταν σύμφωνο με τις επιταγές των κανονισμών διαδικασίας των δικαστηρίων της Ένωσης.

34. Τέλος, κατά της παραπομπής στο εθνικό δίκαιο μπορεί να προβληθεί το γεγονός ότι στο πλαίσιο του άρθρου 272 ΣΛΕΕ οι διάδικοι είναι ελεύθεροι να μην υπαγάγουν την εκδίκαση της ουσίας της υποθέσεώς τους σε ένα συγκεκριμένο εθνικό δίκαιο, αλλά αντιθέτως να προστρέξουν σε διαφορετικούς κανόνες. Οι εν λόγω κανόνες, όμως, διόλου απαντούν, σε ορισμένες περιπτώσεις, στο ερώτημα σχετικά με τις προϋποθέσεις παραδεκτού μιας αναγνωριστικής αγωγής, όταν αφορούν κατά κύριο λόγο ζητήματα ουσιαστικού δικαίου, όπως για παράδειγμα η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων ή οι βασικές αρχές του *Unidroit* για τις διεθνείς εμπορικές

18 — Ως προς την αρχή της εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου αυτεπάγγελτης εξετάσεως και του εθνικού δικαίου, βλ. απόφαση ΓΕΕΑ κατά National Lottery Commission (C-530/12 P, EU:C:2014:186, σκέψη 44).

19 — Η εν λόγω άποψη δεν μπορεί ως εκ της φύσεώς της να εφαρμοστεί στις αιτιάσεις περί αναρμοδιότητας και τις δικονομικές αιτιάσεις, οι οποίες κατά το άρθρο 58 του Οργανισμού ελέγχονται απεριόριστα κατ' αναίρεση, διότι το ζήτημα της αρμοδιότητας ρυθμίζεται αποκλειστικώς από το άρθρο 272 ΣΛΕΕ σε συνδυασμό με τη ρήτρα διαιτησίας, και το ζήτημα περί των προϋποθέσεων του παραδεκτού της αναγνωριστικής αγωγής δεν επηρεάζει αυτή καθεαυτήν την πορεία της δίκης.

20 — Απόφαση Edwin κατά ΓΕΕΑ (C-263/09 P, EU:C:2011:452, σκέψεις 48 έως 53).

21 — Στην απόφαση Commune de Millau και SEMEA κατά Επιτροπής (C-531/12 P, EU:C:2014:2008) το εν λόγω ζήτημα δεν εξετάστηκε περαιτέρω· βλ. τις προτάσεις μου σε αυτή την υπόθεση (C-531/12 P, EU:C:2014:1946).

συμβάσεις. Ωστόσο, το Δικαστήριο πρέπει να έχει και σε τέτοιες περιπτώσεις τη δυνατότητα να εξετάσει το παραδεκτό μιας ασκηθείσας ενώπιόν του αναγνωριστικής αγωγής. Εάν οι περιπτώσεις στις οποίες οι διάδικοι επέλεξαν ένα εθνικό δίκαιο ως *lex causae* και εκείνες στις οποίες δεν έπραξαν τούτο πρέπει να κρίνονται, όσον αφορά το ζήτημα του παραδεκτού, με ενιαία κριτήρια, τότε δεν υπάρχει άλλη επιλογή από τον καθορισμό των κριτηρίων αυτών βάσει του δικαίου της Ένωσης.

γ) Η καταλληλότητα της έννοιας του έννομου συμφέροντος κατά το δίκαιο της Ένωσης για τον καθορισμό των προϋποθέσεων παραδεκτού μιας αναγνωριστικής αγωγής

35. Τρίτον, δεν υπάρχει εντέλει καμία ανάγκη προσφυγής στο εκάστοτε *lex causae*.

36. Το δικονομικό δίκαιο της Ένωσης διαθέτει, πράγματι, ένα πλήρες οπλοστάσιο αποτελούμενο από αρχές γενικής ισχύος που έχουν συγκεκριμενοποιηθεί μέσω πάγιας νομολογίας, οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν *mutatis mutandis* στην αναγνωριστική αγωγή. Στο επίκεντρο του προβληματισμού σχετικά με το παραδεκτό βρίσκεται το έννομο συμφέρον, η έλλειψη του οποίου συνεπάγεται το απαράδεκτο της αγωγής οποιασδήποτε μορφής. Το ίδιο ισχύει ιδίως για την αναγνωριστική αγωγή.

37. Στη συνέχεια πρέπει να εξεταστεί κατά πόσον η αναιρεσείουσα είχε επαρκές έννομο συμφέρον για την άσκηση αναγνωριστικής αγωγής.

38. Πάντως, το ενδιαμέσο συμπέρασμα που πρέπει να συγκρατήσουμε είναι, πρώτον, ότι επιτρέπεται κατά βάση η άσκηση αναγνωριστικής αγωγής βάσει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ και, δεύτερον, ότι ως προς τις προϋποθέσεις παραδεκτού η εν λόγω αγωγή κρίνεται σύμφωνα με τις αυτόνομες αρχές του δικαίου της Ένωσης.

Γ – Έχει η αναιρεσείουσα έννομο συμφέρον;

39. Όπως σωστά επισημαίνει το Γενικό Δικαστήριο, η αναιρεσείουσα δεν θα είχε έννομο συμφέρον να ασκήσει τον Νοέμβριο του 2012 αγωγή, εάν σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της εν λόγω αγωγής δεν αποκόμιζε ορισμένο όφελος και, ως εκ τούτου, το έννομο συμφέρον της δεν ήταν γεγεννημένο και ενεστώς²². Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, η αναιρεσείουσα φέρει το βάρος επικλήσεως και αποδείξεως²³.

40. Στο δικόγραφο της αγωγής η αναιρεσείουσα δεν προέβαλε συγκεκριμένο ισχυρισμό προς θεμελίωση του έννομου συμφέροντός της. Ακόμη και το δικόγραφο της αναίρεσεως αρκείται σε αόριστες αναφορές, οι οποίες περιστρέφονται κυρίως γύρω από την «αβεβαιότητα» ως προς την περιουσιακή κατάσταση της αναιρεσείουσας, εφόσον δεν είναι βέβαιη ότι μπορεί να κρατήσει οριστικά τα ποσά που της καταβλήθηκαν²⁴. Πάντως, η αναιρεσείουσα δεν εκθέτει ποιο ακριβώς όφελος θα αποκόμιζε από την αποσαφήνιση της νομικής καταστάσεως κατά τον χρόνο ασκήσεως της αγωγής ούτε προβάλλει ότι διαφορετικά θα κινδύνευε να περιέλθει σε ιδιαιτέρως δυσμενή νομική ή οικονομική κατάσταση και δεν εξηγεί ποια ακριβώς θα ήταν αυτή. Αντιθέτως, σε σχετικό ερώτημα

22 — Βλ., κατά πάγια νομολογία, ιδίως τις αποφάσεις *Cañas* κατά Επιτροπής (C-269/12 P, EU:C:2013:415, σκέψη 15), *Abdulrahim* κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-239/12 P, EU:C:2013:331, σκέψη 61) και *Wunenburger* κατά Επιτροπής (C-362/05 P, EU:C:2007:322, σκέψη 42).

23 — Βλ., συναφώς, τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Bot στην υπόθεση *Abdulrahim* κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-239/12 P, EU:C:2013:30, σημεία 51 και 55).

24 — Αμυδρά παραπέμπουν οι προβαλλόμενοι ισχυρισμοί της αναιρεσείουσας, ως προς το σημείο αυτό, στην έννοια του «*intérêt de sécurité juridique*» που έχει αναπτύξει η γαλλική θεωρία, η οποία ωστόσο δεν βρήκε ευρεία απήχηση στη νομολογία (βλ. σχόλιο επί της νομολογίας, *Grayot-Dirx, S.*, «Une action en justice peut-elle naître indépendamment d'un litige?», *Recueil Dalloz* 2011, σ. 2311), κατά μείζονα δε λόγο στον προσφάτως εκ νέου κωδικοποιημένο *Code de procédure civile*. Βλ. σχετικά με την ανωτέρω έννοια *Guinchard, S., Chainais, C. και Ferand, F.*, *Procédure civile*, 31η έκδοση, *Dalloz*, Παρίσι 2012, σημείο 134. Δεν απαιτείται συναφώς η παροχή περισσότερων διευκρινίσεων, δεδομένου ότι, σύμφωνα με όσα προεκτέθηκαν, το έννομο συμφέρον προς άσκηση αναγνωριστικής αγωγής δεν θα κριθεί βάσει του εθνικού δικαίου, αλλά βάσει του δικαίου της Ένωσης.

που της απευθύνθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η αναιρεσείουσα δεν επικαλέστηκε σχετικά κανένα στοιχείο, οπότε παρέλκει η εξέταση του ζητήματος κατά πόσον ένας τέτοιος ισχυρισμός στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας θα έπρεπε να κριθεί εκπρόθεσμος και, ως εκ τούτου, να μη ληφθεί υπόψη.

41. Στο σημείο αυτό έγκειται η αδυναμία του αναγνωριστικού αιτήματος της αναιρεσείουσας. Τούτο διότι, μολονότι επιτρέπεται καταρχήν η άσκηση αναγνωριστικής αγωγής βάσει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, το δίκαιο της Ένωσης απαιτεί, ειδικά για περιπτώσεις όπως αυτή της αναιρεσείουσας, σαφή έκθεση των λόγων για τους οποίους είναι επιβεβλημένη η παροχή ένδικης προστασίας πριν ακόμη η Επιτροπή απευθύνει αίτημα επιστροφής. Τούτο διότι, ενώ με τις καταψηφιστικές αγωγές, με τις οποίες ζητείται η εκπλήρωση συγκεκριμένων αξιώσεων, το έννομο συμφέρον συνάγεται κατά κανόνα, δίχως άλλο, από το ίδιο το πλαίσιο του αγωγικού αιτήματος, για το προστατευόμενο συμφέρον του ενάγοντος στο πλαίσιο μιας αφηρημένης δικαστικής αναγνωρίσεως της υπάρξεως ή μη μιας έννομης σχέσεως —ή της υπάρξεως ή μη συγκεκριμένης αξιώσεως— απαιτείται κατά κανόνα ειδική αιτιολογία. Πράγματι, ο ρόλος των δικαστηρίων της Ένωσης δεν είναι να παρέχουν αφηρημένες νομικές γνωμοδοτήσεις.

42. Βεβαίως, είναι δυνατόν να υπάρξουν περιστάσεις κατά τις οποίες πρέπει να παρέχεται στην αναιρεσείουσα, όσον αφορά την αποτελεσματική έννομη προστασία, η δυνατότητα να ζητήσει τη δικαστική επίλυση μιας διαφοράς με την έγερση αναγνωριστικής αγωγής, ακόμη και προτού ο αντισυμβαλλόμενος απευθύνει κάποιο αίτημα.

43. Για παράδειγμα, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο η διοίκηση της αναιρεσείουσας, σε περίπτωση αξιώσεως επιστροφής των καταβληθέντων, να ήταν υποχρεωμένη, προτού η δανειστρία απευθύνει σχετικό αίτημα επιστροφής, να καταθέσει αίτηση πτωχεύσεως ή να συστήσει μεγάλο αποθεματικό στις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, τα οποία ενδεχομένως θα είχαν αρνητική επίπτωση στη φερεγγυότητα, την οικονομική αξία ή τις πιθανότητες επιτυχίας της επιχειρήσεως όσον αφορά την ανάθεση δημοσίων συμβάσεων.

44. Η αναιρεσείουσα, ωστόσο, δεν προέβαλε παρόμοιους ισχυρισμούς, αλλά αντιθέτως περιορίστηκε σε γενικές αναφορές. Προς απόδειξη, όμως, του ότι η παροχή έννομης προστασίας θα της προσπορίσει συγκεκριμένο και ενεστώς όφελος, δεν αρκούν τέτοιες γενικές αναφορές.

45. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο καθόσον στην υπό κρίση περίπτωση η αναιρεσείουσα προσέφυγε στη δικαιοσύνη όχι απλώς πριν από την υποβολή συγκεκριμένου αιτήματος πληρωμής, αλλά πριν ακόμη ολοκληρωθεί η διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής, η τήρηση της οποίας είχε τεθεί ως συμβατικός όρος και κατά τη διάρκεια της οποίας υπήρχε από πλευράς της Επιτροπής προδήλως η προθυμία για συνέχιση των διαπραγματεύσεων. Δεν διαφαίνεται ότι υπό τις περιστάσεις αυτές η αναιρεσείουσα θα περιερχόταν ήδη σε δυσμενή κατάσταση κατά την οποία η απόδοση δικαιοσύνης θα επέβαλλε απόφαση ως προς το αναγνωριστικό αίτημά της, έστω και αν γίνει δεκτό ότι, υπό προϋποθέσεις —για παράδειγμα αν η διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής καθυστερεί σημαντικά χωρίς λόγο—, η έγερση αναγνωριστικής αγωγής ακόμη και πριν την ολοκλήρωση της διαδικασίας ελέγχου της Επιτροπής θα μπορούσε να δικαιολογηθεί βάσει του θεμελιώδους δικαιώματος για χρηστή διοίκηση²⁵. Ωστόσο, η αναιρεσείουσα δεν προέβαλε συναφώς συγκεκριμένους ισχυρισμούς. Από μόνη την υποκειμενική της εντύπωση ότι η Επιτροπή δεν θα λάβει υπόψη τους ισχυρισμούς της δεν θεμελιώνεται έννομο συμφέρον προς άσκηση αναγνωριστικής αγωγής. Η αναγνωριστική αγωγή δεν πρέπει ιδίως να χρησιμοποιείται ως μέσο πιέσεως για την επιτάχυνση της εξώδικης και συμβατικά συμφωνημένης διαδικασίας.

46. Με βάση τα ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ορθά ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε έννομο συμφέρον και η αγωγή της έπρεπε να απορριφθεί ως απαράδεκτη.

25 — Βλ., σχετικά, προτάσεις μου στην υπόθεση *Commune de Millau και SEMEA κατά Επιτροπής* (EU:C:2014:1946).

47. Η αίτηση αναιρέσεως πρέπει, συνεπώς, να απορριφθεί.

Δ – Επί των δικαστικών εξόδων

48. Από τα ανωτέρω προκύπτει, βεβαίως, ότι η αναιρεσείουσα έχει ηττηθεί εξ ολοκλήρου και θα έπρεπε, κατόπιν σχετικού αιτήματος, να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα, σύμφωνα με το άρθρο 184, παράγραφοι 1 και 2, σε συνδυασμό με το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Δεδομένου, όμως, ότι η Επιτροπή δεν υπέβαλε τέτοιο αίτημα και το υποβληθέν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου σε προγενέστερο χρόνο αίτημα δεν ισχύει στην αναιρετική διαδικασία, κάθε διάδικος βαρύνεται με τα δικά του έξοδα.

V – Πρόταση

49. Ως εκ τούτου, προτείνω στο Δικαστήριο να εκδώσει απόφαση με το ακόλουθο διατακτικό:

- 1) Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.
- 2) Η αναιρεσείουσα και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή φέρουν τα δικαστικά έξοδά τους.